УДК 341.72+341.82
DOI https://doi.org/10.32782/2307-1745.2026.83.33

Фурса С. Я.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного, публічного та приватного права
Київського університету права Національної академії наук України
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2931-1393

СИСТЕМА «Е-КОНСУЛ» ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ОРГАНІЗАЦІЮ РОБОТИ КОНСУЛЬСЬКИХ УСТАНОВ І ПРОЦЕДУРУ ВЧИНЕННЯ НОТАРІАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Анотація. У статті досліджено вплив інформаційно-комунікаційної системи «е-Консул» на організацію роботи закордонних дипломатичних установ України та процедуру вчинення нотаріальних проваджень. Основну увагу приділено співвідношенню публічного інтересу в оперативному наданні консульських послуг і приватного інтересу заявника в належному захисті його особистих та майнових прав. Метою дослідження є визначення організаційних і правових проблем використання електронної черги та обґрунтування напрямів її узгодження з гарантіями нотаріального процесу. Методологічну основу становлять формально-юридичний метод, системне тлумачення нормативних положень та моделювання типових ситуацій звернення до консула.

Розмежовано електронний запис на прийом, попереднє передавання відомостей, подання необхідних документів і безпосереднє вчинення нотаріальної дії. Показано, що цифрове впорядкування підготовчих етапів не усуває потреби встановлювати особу заявника, перевіряти передбачені законом умови, з'ясовувати дійсне волевиявлення та роз'яснювати правові наслідки документа. Наголошено на необхідності обережного тлумачення правила про строк учинення нотаріальної дії, яке не можна автоматично ототожнювати з обов'язком завершити будь-яке провадження в день першої спроби звернення без оцінки його передумов.

Окремо розглянуто становище осіб, які не можуть самостійно скористатися електронною ідентифікацією або прибути до установи. Обґрунтовано доцільність доступного допоміжного каналу комунікації, індивідуального опрацювання звернень із ризиком утрати права та прозорих критеріїв організаційного пріоритету. Проаналізовано потребу враховувати різну складність нотаріальних дій під час планування тривалості прийому, підготовки проєктів і виконання реєстраційних процедур. Звернуто увагу на міжнародно-правові межі виконання консульських функцій поза консульським округом та в третій державі.

Запропоновано створення систематизованої бази зразків документів, розвиток методичної співпраці консулів із нотаріусами та вдосконалення спеціальної підготовки посадових осіб. Підкреслено, що використання зразка або залучення автора проєкту не звільняє уповноважену особу від самостійної перевірки документа і не зумовлює автоматичного перенесення відповідальності. Практичне значення висновків полягає у можливості використання запропонованих підходів для вдосконалення правил консульського прийому та підготовки методичних рекомендацій. Перспективою подальших досліджень визначено емпіричне оцінювання доступності запису, строків очікування й навантаження установ. Загальний висновок полягає в тому, що належна цифровізація має підтримувати процесуальні гарантії, індивідуальний підхід і конфіденційність взаємодії заявника з консулом.

Ключові слова: консул, дипломатичне представництво, консульська установа, консульські функції, публічний інтерес, система «е-Консул», захист приватних прав, нотаріальні дії.

Постановка проблеми. Цифровізація консульської діяльності ставить питання про співвідношення публічного інтересу в оперативному й організаційно ефективному наданні послуг та приватного інтересу особи в належному захисті її прав. Система «е-Консул» має спрощувати звернення до закордонних дипломатичних установ, однак технологічне впорядкування прийому саме по собі не гарантує якості нотаріального провадження. Особливого значення ця проблема набуває під час посвідчення заповітів, довіреностей та інших правочинів, правові наслідки яких можуть істотно впливати на майнове становище громадян України за кордоном. Тому необхідно визначити, як поєднати електронну організацію прийому з індивідуальним підходом до заявника та виконанням установлених законом процесуальних гарантій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання електронних технологій у діяльності нотаріусів і консулів уже стало предметом наукового аналізу. Є. Є. Фурса досліджував вплив цифровізації на документи, що підтверджують особу заявника, та необхідність узгодження нових засобів ідентифікації з процедурою вчинення нотаріальних дій [1, с. 177–182]. С. Я. Фурса розглянула проблеми запровадження е-нотаріату крізь призму теорії нотаріального процесу, зокрема під час посвідчення договорів, які виникають із земельних правовідносин [2, с. 455–462]. Ці дослідження дають підстави оцінювати цифрові інструменти з урахуванням їхнього впливу на процесуальну форму та захист прав учасників.

Офіційні повідомлення МЗС України пов'язують розвиток системи «е-Консул» із підвищенням доступності консульських сервісів та спрощенням взаємодії з громадянами [3]. Водночас недостатньо розкритими залишаються співвідношення електронного запису і строків учинення нотаріальної дії, порядок допомоги особам, які не можуть скористатися цифровими засобами, а також організація складних і невідкладних проваджень. Саме ці питання потребують спільного опрацювання науковцями, консулами та нотаріусами.

Мета статті. Метою дослідження є визначення впливу системи «е-Консул» на організацію консульського прийому та процедуру вчинення нотаріальних проваджень і формулювання пропозицій щодо узгодження цифрових інструментів із гарантіями захисту прав заявників. Предметом аналізу є співвідношення організаційних правил електронного запису з положеннями законодавства про нотаріат, зокрема Положення про порядок учинення нотаріальних дій у дипломатичних представництвах та консульських установах України [4]. Застосовано формально-юридичний метод, системне тлумачення нормативних положень і моделювання типових ситуацій звернення до консула. Наведені ситуації використовуються як аналітичні приклади, а не як результати окремого емпіричного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Закон України «Про нотаріат» визначає коло нотаріальних дій, які вчиняють консульські установи, та загальні вимоги до відповідних проваджень [5]. Звернення за нотаріальною дією передбачає виконання встановлених законом умов, перевірку документів і, залежно від характеру дії, особисту участь заявника або допустиме законом представництво. Електронний запис, попереднє надсилання відомостей і підготовка проєкту документа є організаційними етапами, які необхідно відрізняти від безпосереднього вчинення нотаріальної дії.

Оголошені МЗС перспективи переведення окремих консульських сервісів в електронну форму слід оцінювати диференційовано [3]. Можливість дистанційного отримання певної послуги не означає автоматичного запровадження дистанційного посвідчення всіх правочинів. Електронна ідентифікація також не замінює всього комплексу перевірок, необхідних для встановлення дієздатності, дійсного волевиявлення та розуміння правових наслідків. Розвиток технологій має супроводжуватися визначенням належної процедури таких перевірок. Інакше виникають ризики для достовірності нотаріального акта та його доказового значення. Теоретичне підґрунтя оцінки доказової сили й суміжних категорій доказового права розглядає М. Дякович [6, с. 157–165].

Стаття 42 Закону України «Про нотаріат» пов'язує строк учинення нотаріальної дії з поданням усіх необхідних документів та виконанням інших установлених умов, а також передбачає можливість відкладення чи зупинення провадження у визначених законом випадках [5]. Відповідно, день першої спроби записатися на прийом і день, коли уповноваженій особі подано повний комплект необхідних документів, не завжди збігаються. Із цієї норми не слід беззастережно виводити обов'язок негайно вчинити будь-яку нотаріальну дію лише за фактом прибуття заявника до установи. Водночас організація прийому не повинна фактично позбавляти особу можливості подати документи та реалізувати своє право.

Електронна черга допомагає розподілити навантаження, передбачити кількість відвідувачів і забезпечити підготовку до прийому. Однак вона виконує своє призначення лише за умови доступності запису та зрозумілості правил для заявника. Якщо особа не може пройти електронну ідентифікацію або скористатися відповідним інтерфейсом, суто технічна перешкода здатна перетворитися на перешкоду в реалізації права. Тому оцінювати систему доцільно за можливістю отримати належну допомогу, а не лише за кількістю створених електронних записів.

Конституційні засади діяльності державних органів вимагають узгодження підзаконної організації прийому із законодавчими гарантіями прав людини [7]. Положення про інформаційно-комунікаційну систему «е-Консул» визначає нормативну основу її функціонування [8]. Проте сам факт існування електронної черги ще не вирішує питання про межі її впливу на доступ до нотаріального провадження. На нашу думку, відсутність запису потребує розмежування з установленими законом підставами відмови у вчиненні нотаріальної дії. Правомірність конкретного рішення має оцінюватися з урахуванням компетенції консула, поданих документів, змісту звернення та застосовних процедурних правил.

Для осіб, які об'єктивно не можуть самостійно зареєструватися, доцільно передбачити зрозумілий механізм звернення до установи по організаційну допомогу. Таке звернення має містити відомості, достатні для зворотного зв'язку, опис технічної або іншої перешкоди та зазначення потрібної консульської дії. Передавання підтверджувальних матеріалів повинно обмежуватися необхідними даними. Конкретні канали зв'язку й порядок погодження прийому слід з'ясовувати за офіційною інформацією відповідної установи.

Надсилання електронного листа не слід ототожнювати з автоматичним бронюванням часу прийому чи з учиненням нотаріальної дії. Водночас допоміжний канал має забезпечувати змістовну відповідь на проблему заявника. Доцільно нормативно визначити порядок фіксації таких звернень, строки організаційної відповіді та спосіб повідомлення про подальші дії. Це дасть змогу оцінювати доступність послуги і запобігатиме ситуаціям, коли особа залишається без зрозумілого алгоритму звернення.

Особливі правила потрібні для осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, заявників із тимчасовими проблемами електронної ідентифікації та осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах. Допомога із записом має надаватися з дотриманням вимог ідентифікації та конфіденційності. Заявник не повинен передавати стороннім особам засоби електронного підпису або інші засоби доступу до свого електронного кабінету. Організаційне сприяння має полягати у доступному способі комунікації та погодженні законної процедури прийому.

Так, у підпункті 66^1 пункту 4 Положення про Міністерство закордонних справ України [9] йдеться про те, що Міністерство закордонних справ України здійснює заходи щодо створення, забезпечення функціонування та модернізації інформаційно-комунікаційних систем консульської служби.

Згідно з пунктом 1 Порядку функціонування системи електронної реєстрації для вчинення консульської дії, електронного кабінету інформаційно-комунікаційної системи «е-Консул» [10] (далі – Порядок) цей Порядок встановлює механізм функціонування системи електронної реєстрації для вчинення консульської дії (далі – е-черга) інформаційно-комунікаційної системи «е-Консул» (далі – система «е-Консул»), електронного кабінету, визначає права і обов'язки користувачів системи «е-Консул», встановлює строки зберігання інформації в системі «е-Консул», порядок її видалення та знищення.

На нашу думку, законодавче регулювання має чіткіше розмежовувати електронну реєстрацію, подання документів та відкриття нотаріального провадження. Без такого розмежування заявник і консул можуть по-різному визначати момент виникнення обов'язку розглянути звернення. Потребує врегулювання і спосіб підтвердження того, що документи прийнято: запис у черзі не посвідчує їх повноти, а попередньо завантажена копія не завжди замінює документ, необхідний для відповідної дії.

Необхідність узгодження цифрових засобів із процесуальною формою випливає також із досліджень захисту нотаріальних документів та впливу такого захисту на права громадян і юридичних осіб [11, с. 20–25]. Порушене у цій праці питання зберігає значення і для розвитку системи «е-Консул»: технологічний засіб має підтримувати правову гарантію, а зміна способу комунікації потребує належного процедурного забезпечення.

Планування прийому повинно враховувати відмінності між видами нотаріальних дій. Умовний інтервал у 10–20 хвилин може використовуватися для ілюстрації організаційної проблеми, однак його не можна вважати універсальним нормативним строком учинення будь-якої дії. Перевірка складного проєкту договору, з'ясування волі сторін, роз'яснення правових наслідків та оформлення результату потребують різного часу. Тому тривалість запису має визначатися з урахуванням змісту звернення й попереднього опрацювання документів.

Якщо особа звернулася без попереднього запису, доцільно оцінити можливість організаційного вирішення її питання, характер необхідної дії та ризик утрати права через зволікання. Сам по собі вільний проміжок у графіку ще не підтверджує можливості завершити складне провадження: можуть бути потрібні додаткові документи, перевірки або підготовка проєкту. Водночас формальне посилання на відсутність запису без з'ясування обставин не відповідає запропонованій у цій статті моделі сприяння заявникові.

Пояснення причин неможливості прийому не повинно супроводжуватися розкриттям персональних даних інших заявників або відомостей, що становлять нотаріальну таємницю. Для повідомлення про зайнятість достатньо знеособленої інформації про графік і найближчий доступний час. Водночас відсутність вільного місця в електронному інтерфейсі сама по собі не доводить усіх причин недоступності прийому: вона може бути пов'язана і з організацією оприлюднення графіка або технічним збоєм. Ці ситуації потребують різних способів реагування.

Цілком можливо, що у графіку прийому може звільнитися час через неявку попередньо записаного заявника. Якщо особу влаштовує очікувати, що хтось з черги не з'явиться, то їй можна запропонувати почекати. Але і в цьому випадку можуть з'явитися певні проблеми, оскільки при записі в черзі особа вказує те питання, яке вона сподівається вирішити. Тому консул наперед має підготувати наприклад, відповідний проєкт договору, але мають місце вимоги про те, що особа повинна надати консулу відповідний проєкт нотаріального акта тощо. У зв'язку з цим консул може бути неготовий до прийому громадянина, який з'явився несподівано, що ускладнить надання йому правової допомоги у відведений для прийому однієї особи час.

Складні життєві обставини потребують індивідуального розгляду. Наприклад, заявник може готуватися до госпіталізації та потребувати оформлення довіреності або засвідчення справжності підпису на заяві про прийняття спадщини, яку належить подати компетентному нотаріусу. У такому разі необхідно точно визначити потрібну дію, її правові наслідки та строк, а не посилатися загалом на терміновість. Доцільно передбачити канал повідомлення про такі обставини та процедуру погодження прийому з урахуванням обґрунтованого ризику втрати права.

Стаття 41 Закону України «Про нотаріат» передбачає можливість учинення нотаріальних дій поза приміщенням дипломатичного представництва або консульської установи, якщо особа не може з'явитися до нього або цього вимагають особливості відповідної дії [5]. Отже, планування роботи має охоплювати не лише прийом у приміщенні установи, а й належно організовані виїзди. Сам факт неможливості прибути не скасовує вимог до документів, установлення особи та перевірки інших умов провадження.

Особливої уваги потребує посвідчення заповіту особи, стан здоров'я якої створює ризик неможливості подальшого звернення. Пропонуємо передбачити прозорі критерії організаційного пріоритету таких звернень та резерв часу для їх розгляду. Цю пропозицію слід розуміти як напрям удосконалення регулювання, а не як висновок про безумовне право будь-якого заявника змінювати електронну чергу на власну вимогу. Також не можна наперед виключати використання інших допустимих правових механізмів за законодавством держави перебування та застосовними міжнародними договорами.

Нотаріальні провадження не є тотожними за обсягом перевірок і складністю. Перелік повноважень консульських установ, визначений статтею 38 Закону України «Про нотаріат», слід застосовувати з урахуванням установлених обмежень [5]. Зокрема, приклади договорів щодо нерухомості не можна механічно переносити на консульську практику без перевірки компетенції. Навіть у межах допустимого виду дії необхідно прочитати проєкт, перевірити його відповідність закону, з'ясувати волевиявлення, пояснити наслідки та оформити результат. Організаційне прискорення не повинно усувати жодної з необхідних перевірок.

Міжнародно-правові межі консульської діяльності також впливають на організацію виїздів. Віденська конвенція про консульські зносини розмежовує виконання функцій поза консульським округом, у третій державі та від імені третьої держави: цим ситуаціям присвячено відповідно статті 6, 7 і 8 [12]. Вони не є взаємозамінними підставами для довільного розширення території діяльності. Оприлюднення установами, зокрема Посольством України в Республіці Індія, інформації про консульське обслуговування має оцінюватися в межах конкретної компетенції та погоджених умов [13]. Для заявника суттєвими є завчасні відомості про місце, дату, доступні дії та спосіб подання документів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Система «е-Консул» створює організаційні передумови для впорядкування консульського прийому, однак ефективність цифровізації залежить від її узгодження з процедурою вчинення нотаріальних дій. Електронна черга має полегшувати доступ до провадження і враховувати його складність. Доцільно чітко визначити співвідношення запису, попереднього подання документів та їх прийняття для вчинення конкретної дії, а також установити доступний механізм допомоги особам, які не можуть самостійно скористатися системою.

Для скорочення підготовчої роботи пропонуємо створити систематизовану базу зразків документів із зазначенням виду дії, необхідних відомостей та меж використання. Зразок має допомагати заявникові сформулювати волю, але не підміняти її типовим формулюванням. Остаточний текст потребує індивідуальної перевірки, а відповідальність за належне вчинення нотаріальної дії не усувається використанням стандартної форми.

Час прийому доцільно диференціювати за характером провадження. Окремо потрібно планувати попереднє опрацювання складних проєктів, роз'яснення заявникові правових наслідків, оформлення документів і виконання реєстраційних процедур. Для звернень, пов'язаних із ризиком утрати права або немож-

ливістю прибути до установи, пропонуємо визначити критерії індивідуального розгляду та можливість резервування часу без необґрунтованого порушення інтересів інших заявників.

Співпраця консулів із досвідченими нотаріусами може охоплювати методичні консультації, підготовку знеособлених зразків і навчання. Обмін матеріалами має відбуватися з дотриманням нотаріальної таємниці та захисту персональних даних; передавання баз посвідчених документів із відомостями про конкретних осіб для цієї мети є неприйнятним. Використання консультацій не звільняє консула від самостійної перевірки документа в межах його повноважень.

Залучення нотаріуса до підготовки проєкту договору потребує фіксації змісту замовленої послуги та її виконавця. Проте відповідальність автора проєкту і відповідальність особи, яка вчиняє нотаріальну дію, необхідно розмежовувати з урахуванням закону, характеру порушення та причинного зв'язку. Походження проєкту від нотаріуса саме по собі не означає автоматичного перенесення на нього всіх наслідків подальшого посвідчення документа консулом.

Перспективним є вдосконалення спеціальної підготовки консульських посадових осіб і використання практичного досвіду нотаріусів у межах установлених вимог до дипломатичної служби. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення критеріїв складності проваджень, моделі доступного запису та процедур опрацювання невідкладних звернень. Перевірка їх ефективності потребуватиме окремого емпіричного аналізу строків очікування, причин відмов і навантаження установ.

Література:

1. Фурса Є.Є. Діджиталізації та її вплив на нові види документів, які підтверджують особу, яка звертається до консула за вчиненням нотаріальних дій: необхідність внесення змін до законодавства. *Global and regional aspects of sustainable development* : матер. VII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Копенгаген, 6-8 липня 2022 р.). Copenhagen : Berlitz Forlag, 2022. С. 177–182.
2. Фурса С.Я. Запровадження е-нотаріату в Україні: актуальні проблеми нотаріальної діяльності та роль теорії нотаріального процесу (на прикладі посвідчення договорів, що виникають із земельних правовідносин). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. Вип. 91. Т. 1. С. 455–462. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.1.67.
3. Завдяки системі е-Консул сервіси МЗС для громадян України за кордоном стануть набагато доступнішими. URL: https://mfa.gov.ua/news/zavdyaki-sistemi-e-konsul-servisi-mzs-dlya-gromadyan-ukrayini-za-kordonom-stanut-nabagato-dostupnishimi (дата звернення: 24.09.2026).
4. Положення про порядок учинення нотаріальних дій в дипломатичних представництвах та консульських установах, затверджено наказом Міністерства юстиції України та Міністерства закордонних справ України від 27.12.2004 № 142/5/310. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1649-04#Text (дата звернення: 24.09.2026).
5. Про нотаріат. Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text (дата звернення: 24.09.2026).
6. Дякович М. Доказова сила доказів та інші категорії доказового права. *Юридичний вісник*. 2026. № 4. С. 157–165.
7. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4537 (дата звернення: 24.09.2026).
8. Положення про інформаційно-комунікаційну систему «е-Консул», затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2024 року № 945. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/945-2024-%D0%BF#Text (дата звернення: 24.09.2026).
9. Положення про Міністерство закордонних справ України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 року № 281. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF#Text (дата звернення: 24.09.2026).
10. Порядок функціонування системи електронної реєстрації для вчинення консульської дії, електронного кабінету інформаційно-комунікаційної системи «е-Консул», затверджений Наказом Міністерства закордонних справ України від 12.03.2025 № 129. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0422-25#Text (дата звернення: 24.09.2026).
11. Фурса Є.Є. Захист нотаріальних документів та його вплив на права громадян, юридичних осіб: діяльність нотаріусів та консулів. Цивілістична процесуальна думка. 2016. № 2. С. 20–25.
12. Віденська конвенція про консульські зносини від 24.04.1963. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_047#Text (дата звернення: 24.09.2026).
13. Посольство України в Республіці Індія. URL: https://india.mfa.gov.ua/ (дата звернення: 24.09.2026).

Fursa S. The E-Consul System and Its Impact on the Organisation of Consular Institutions and the Procedure for Performing Notarial Acts

Summary. The article examines how the E-Consul information and communication system affects the organisation of Ukrainian consular services and the procedure for performing notarial acts abroad. It focuses on the relationship between the public interest in efficient service delivery and the applicant's interest in effective protection of personal and property rights. The purpose is to identify legal and organisational difficulties associated with electronic appointments and to propose ways of aligning digital tools with the safeguards of notarial procedure. The study uses formal legal analysis, systematic interpretation of relevant provisions and hypothetical situations illustrating applications to a consular officer.

The analysis distinguishes appointment booking, preliminary transmission of information, submission of the required documents and performance of a notarial act. Digital management of preparatory stages does not remove the need to identify the applicant, verify the applicable legal requirements, establish genuine intention and explain the legal consequences of the document. The statutory rule concerning the timing of a notarial act requires careful interpretation. It cannot automatically be understood as an unconditional duty to complete every requested act on the day of an initial attempt to obtain an appointment, irrespective of the procedural requirements.

Particular attention is paid to applicants who cannot independently use electronic identification or attend the consular premises. The article proposes an accessible support channel, individual consideration of requests involving a risk of losing a right, and transparent criteria for organisational priority. Appointment planning should reflect the different complexity of notarial acts and allow time for document preparation, legal explanations and registration. The analysis also distinguishes the international legal conditions for exercising consular functions outside a consular district and in a third State.

Proposals include a structured collection of anonymised document templates, methodological cooperation between consular officers and experienced notaries, and improved

professional training. A template should assist the applicant without replacing individual assessment of the intended transaction. Assistance with drafting does not release the certifying officer from independent verification or automatically transfer responsibility to the drafter. The findings may inform appointment rules and practical guidance. Further research should empirically examine waiting times, accessibility and institutional workload. The central conclusion is that digitalisation should support procedural safeguards, confidentiality and an individual approach throughout consular notarial proceedings.

Key words: consul, diplomatic mission, consular post, consular functions, public interest, E-Consul system, protection of private rights, notarial acts.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Використання штучного інтелекту. Під час підготовки статті інструменти штучного інтелекту не використовувалися.

Дата першого надходження статті до видання: 09.09.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.10.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 09.11.2026